

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh903>

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NDE (SSCB) DÜŞÜNCE HAREKETLERİNİN EDEBİ ESERLER ÜZERİNDE ETKİSİ: SSCB'DE ÇEVİRİ SANSÜRÜ

Evren BARUT*
Mehmet Cem ODACIOĞLU**
Şaban KÖKTÜRK***

Özet

20. yy. başlarında Bolşevik hareketlerinin de etkisi sonucunda Rusya'da Çarlık rejiminin sona ermesiyle birlikte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kurulmuştur. Yeni kurulan SSCB rejimi, Marksist, komünist ve sosyalist düşünce akımlarının etkisiyle yeni bir Sovyet toplumu inşasına girişmiştir. Sovyet rejimi toplumsal inşa sürecinde sanat ve edebiyat eserlerini topluma nüfuz etme aracı olarak kullanmıştır. Sovyet sanat ve edebi eserlerinde resmi ideolojinin oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte dünya edebiyatından eserler de SSCB'deki okuyucunun beğenisine sunulmuştur. Ancak dünya edebiyatından Sovyet literatürüne kazandırılan eserlerin üzerinde sansür politikalarının yoğun şekilde işlediği görülmektedir. Bu yazının amacı, betimleyici bir yöntemle SSCB'deki düşünce hareketlerinin sanat ve edebi eserlere nasıl yansıdığını göstermek ve SSCB'ye göre dış dünya olarak anılan Batı edebiyatının Sovyet toplumuna kazandırılması esnasında çeviri hareketliliğinde görülen denetim, baskı ve sansür politikalarını gözler önüne sermektir.

Anahtar kelimeler: *Sovyet düşünce hareketleri, Sovyet toplum inşası, Sovyet dil politikaları, Sovyet edebiyatı, Sovyetlerde çeviri hareketliliği, Çeviri ve sansür, Çeviri ve ideoloji.*

* Gazi Üniversitesi Çeviri ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü

*** Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü

The Effects of the Movement of Thoughts on Literary Works in Union of Soviet Socialist Republics (Ussr): Translation and Censorship in Ussr

Abstract

Union of Soviet Socialist Republics (USSR) was established as a result of the effects of Bolshevik movements in the beginning of 20th century after the fall of the Tsarist Regime in Russia. Newly established USSR regime, initiated to the building of new Soviet community by the effect of Marxist, communist and socialist movement thoughts. The Soviet regime used the art and literary works as an influencing tool during the social constructivism process. It is seen that official ideology is considerably effective in the Soviet arts and literary works. In the meantime, many works from world literature were offered to the taste of Soviet reader. But it is seen that a highly censorship process were conducted upon the world literature works translated into the Soviet literature. It is aimed in this work to show how is the reflection of movement of thought in USSR on arts and literary works and to display the supervision, suppression and censorship policies carried out during the translation activities of the Western arts and literary works, which was deemed as the outer world according to the USSR, while reintroducing these works to the Soviet society in a descriptive approach.

Key Words: *Soviet movement of thoughts, Soviet society building, Soviet language policy, Soviet literature, Translation activities in Soviet, Translation and censorship, Translation and ideology.*

1. Giriş

1789 Fransız İhtilali ve hemen ardından Avrupa siyasi hayatını etkileyen milliyetçi akımlarla birlikte Sanayi Devrimi ve endüstriyel çağın Avrupa'daki toplumlar üzerindeki sosyokültürel ve ekonomik etkisi Rus Aydınlarının da katkılarıyla Çarlık Rusya'sının geniş coğrafi hâkimiyet alanında da bir takım önemli sonuçlar doğurmuştur. Çarlık Rusya'sının hâkimiyet alanında birbirinden farklı din, dil, etnik ve kültürel motiflere sahip topluluklar bulunmaktadır. Tüm bu farklılıkları bir çatı altında toplayan Rus hegemonyasının farklılıkları birleştirmekte başvurduğu en önemli araç Rus emperyalist ve yayılcı politikalarıdır. Bu politikaların jeopolitiğe yansımaları “*Pan-Slavizm*” akımından esinlenen “*Pan-Rusizm*” hareketi olarak görülmektedir. “*Pan-Rusizm*” akımı, özellikle Çarlık Rusya'sından başlayan bir süreçle birlikte, Rus egemen toplumunun hâkimiyeti altındaki topraklarda bulunan farklı etnik, dil ve dine sahip grupları Ruslaştırma çabaları olarak ifade edilebilir.

Fransız İhtilali'nin Avrupa'daki etkileri önemli ölçüde büyük imparatorlukları etkilemiştir. Bunun sebebi, ihtilalle birlikte hızla yayılan ulusçuluk akımının farklılıkları bir arada barındıran büyük imparatorluklar bünyesinde, uluslaşma fikrinden kaynaklanan ayrılıkçı hareketlerinin ortaya çıkmasıdır. Hâlbuki Çarlık Rusya'sında durum tersine işlemiştir. Fransız Devrimi, Rus milliyetçiliğinin ve kimliğinin güçlenmesine neden olmuştur. Diğer bir ifade ile süreç Rus hegemonyasında kimlik anlayışı ayrıştırıcı milliyetçilik değil de bütünleştirici milliyetçilik olarak vücut bulmuştur. Rus milliyetçiliğinin ideolojik bir araç haline gelmesiyle bu coğrafyadaki toplumlara Ruslaştırma ekseninde milliyetçilik, dil, din dayatılmıştır. Bu baskıcı kimlik politikaları vesilesiyle Çarlık Rusya'sındaki farklılıklar belli ölçüde de olsa bir potada eritilmiştir.

Fransız ihtilalinin olumsuz etkilerinden bütünleştirici milliyetçilik politikalarını dayatarak kurtulan Rus Emperyalizmi 19. ve 20. yüzyılda hızla yükselen sanayi devrimi ve bu devrimin toplumsal etkilerinden kurtulmayı başaramamıştır. Sonuç olarak, Rus siyasi ve ekonomik sistemi sosyalizm-komünizm eksenli değişerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kurulmuştur. SSCB'nin kuruluşuna giden yolda, 20 yüzyılın başındaki sosyal ve ekonomik adaletsizliğin sonucu varsayılabilir Ekim devrimleri başta olmak üzere halk eksenli temel unsurlar bulunmaktadır. Çarlık döneminin Rus milliyetçiliği eksenli Ruslaştırma politikaları her alanda halka nüfuz ettirilmiştir, bu politikalar halk arasında Rus kimliğinin benimsenmesini belli ölçüde sağlamıştır.

Ancak, halk içindeki gelir adaletsizliğinin keskinleşmesi ve Rus Emperyalizminin kimlik sorununa bulduğu çözüme benzer sosyo-ekonomik çözümleri halka sunamaması Rus Çarlığının sona ermesine neden olmuştur. Çarlık rejiminin dağılmasının ardından SSCB'nin bunca geniş bir coğrafyada halk üzerinde etkili olmasının temelinde Çarlık dönemi Rus kimliğinin farklı etnik topluluklarda kabul görmesi bulunmaktadır. Kapitalist sistemin halka getirdiği ekonomik adaletsizliğe çözüm olarak Rus aydınları tarafından komünist sistemin sunulması sonucunda Rus aydınlarının söylemlerindeki sosyal eşitlik vaatleriyle geniş halk kitlelerini peşinden sürüklemesi tesadüf değildir. Bu durum; halk arasında sistemde eksik kalan taraf olarak görülen sosyal eşitsizliğin komünizmle ortadan kalkacağına inanmasıyla gerçekleşmiştir.

Ancak, SSCB ile birlikte sosyalist komünist sistemin halk üzerinde olumsuz etkileri de olmuştur. Bunlardan başlıcaları arasında, baskıcı rejim uygulamaları, dayatmacı devlet politikaları, etnik, dil ve dini gruplara sosyokültürel müdahalelerle bu grupların kimlik algısının yeniden şekillendirilmesi ve yeni bir Sovyet insanı (*homo-sovyetikus*) yaratılması gibi toplumsal yaşamı derinden etkileyen unsurlar vardır. SSCB’de toplumsal yaşama müdahale edilirken sosyalist ve komünist felsefe ve düşünce hareketlerinden esinlenilirken bunların halka dayatılmasında sistem lehine propaganda araçları başta olmak üzere, sistem aleyhine her türlü girişimin sansürlendiği toplumsal araçlar bulunmaktaydı. Özellikle, edebi eserler SSCB’nin en önemli propaganda unsurlarından biriydi. Sovyet edebiyatçıların eserleri devletin sistem lehine kontrolünden geçerken, yabancı kaynaklı edebi metinler de sansürlü çeviriler yoluyla Sovyet edebiyatında propaganda amaçlı kullanılabilirdi. Çeviri metinlerin kontrol altında tutulması için devlet tarafından kurulan özel bir kurum yayınları kontrol altında tutuyordu.

Bu çalışma Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) inşa sürecindeki düşünce hareketlerinin kısa tarihçesine edebi akımlar ekseninde değinecektir. Çalışmanın esas amacı, SSCB’de etkili edebi akım ve edebi ürünler çerçevesinde Sovyetlerdeki çeviri hareketliliğine ışık tutmaktır. SSCB’de uygulanan dil politikaları ve sansürler çeviri hareketliliğini epeyce etkilemiştir. Çalışma sonucundaki veriler ışığında Çeviri hareketliliğinde görülen devlet müdahalesinin altında sistemin ve kimliğin korunması gibi temel kaygıların yattığı görülecektir. Batı ile kurulan ilişkilerde toplumun birincil düzeydeki iletişimini sağlayan edebi eserlerde sistem eleştirilerine neden olabilecek ve toplumda kültürel bozulmaya neden olacağına kanaat getirilen ögelere bazı editoryal dokunuşlar ve sansürlerle çeviriler yeniden yazılma yoluyla topluma kazandırılmıştır. Sovyet döneminde çeviri hareketliliğinde toplum mühendisliği çabaları yoğun şekilde gözlemlenmektedir. Bu çalışma ile Sovyet dönemi çevirileri hem eserler yönünden hem de çeviri yöntemi yönünden ele alınacaktır.

2. SSCB’nin Kuruluş İdeolojisi ve Sovyet Ulusu İnşası

SSCB Asya ve Avrupa kıtaları boyunca nerdeyse dünyanın yedide birine karşılık gelen ve birbirinden farklı toplulukların buluştuğu Çarlık Rusya’sının mirası olan geniş bir coğrafyada 20. Yüzyılın başlarında

kurulmuştur. Rusya emperyalizminin çöküntüye uğrayarak Sovyet medeniyetinin ortaya çıkmasının sebeplerinin başında 19. yüzyıl sonlarına Avrupa kıtası başta olmak üzere giderek yükselen sanayi devrimi bulunmaktadır. Sanayileşme süreci ülkelerin siyasi ve idari yapısını derinden etkilemekteydi. Endüstri hareketi her alanda gelişirken sanayi sektöründe çalışanlar üzerinde yepyeni bir toplumsal ve psikolojik etkiler yaratıyordu. Sanayileşme, gelir adaletsizliği ve toplumsal sınıflar arasındaki farklılıkları derinleştiriyordu. Bu farklılıklar sonucu ortaya çıkan zengin elit sınıf ve işçi sınıfı arasındaki sorunlar da kendini gösteriyordu. 19. yüzyılda Rusya’da derinlemesine bir sınıf ayrımı bulunmamaktadır. SSCB’nin kuruluşunda ihtiyaç duyulan halk hareketinde ihtilalciler bu halk hareketi yaratmak için köylüleri hedef almışlardır. Rus köylüleri ihtilalciler arasında *Noro* (halk) olarak tabir ediliyordu¹.

Sosyalist ve komünist söylemlerin halkta karşılık bulmasıyla 1917 Bolşevik Devrimi meydana gelmiştir. Bolşevik İhtilali ile birlikte emperyalist Rus İmparatorluğu’nun güç ideolojisi değişerek, kuruluş felsefesini komünist, enternasyonal, sınıf ideolojisine dayandıran Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştur. Sovyetlerin resmi ideolojisi komünizm olmakla birlikte yeni Sovyet devletinde Rus milliyetçiliği fikri kabul görmüştür. Çarlık Rusya’sının büyük mirası olan Ruslaştırılmış farklı topluluklar yeni ortaya çıkan Sovyet devleti ideolojisini Rus milliyetçiliğinde birleşerek genel olarak benimsemişlerdir. Buradan hareketle SSCB’nin içerde ayrılıkçı hareketleri bastırmakta zorlanmadığı görülmektedir. Bunun yerine Sovyetler Birliği’nde ulus inşası “*Sovyetler ve Sovyet olmayanlar*” üzerinden yapılmıştır. SSCB Rus üst kimliğini benimseyerek kendi içindeki en büyük sorunu milliyetler meselesi sorununu çözmeyi hedeflemiştir. Ancak, Sovyet hegemonyasında Panslavizm hareketlerinin emperyalist döneme göre zayıfladığı da görülmektedir. Bolşevik Devrim ile içe kapanan Sovyet imparatorluğunda kimlik ile ilgili söylemler Rus şemsiyesi altında birleştirilen diğer milletleri ırk, din, dil ayrımı yapılmaksızın Sovyet Milletlerin kardeşliği altında birleştirmek yönünde olsa da uygulamada dayatmacı politikaların varlığı görülmektedir. Özellikle 1920’li yıllardan itibaren Sovyetler’de bir Sovyet

¹ Ülker Gürkan, S.S.C.B. Siyasi Rejimi’nin Ana Hatları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.XXI/I, dönem: 1964, 03 Kasım 2015, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/338/3464.pdf>, s. 155-157.

Adamı “*Homo-Sovyetikus*” yaratma çabaları dil-edebiyat ve eğitim politikalarında göze çarpmaktadır².

3. SSCB’de Düşünce Hareketleri ve Sovyet Edebiyatına Etkileri: Sansür

Sovyet rejimi Karl Marx’ın 19. yy’da yaydığı Marksist ideolojiler F. Engels’in fikirleri üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla SSCB’nin siyasi, idari, ekonomik ve felsefi inşa sütunları Marksist ideolojilerden etkilenmiştir. Avrupa’da teknolojinin giderek gelişmesi, Sanayi devrimi, özellikle Fransa ve Almanya’da işçi sınıfının oluşması Marx’ın inşa ettiği düşünce dünyasında derin katkılar sunmuştur. Bu sayede Marx, bilimsel Sosyalizm yani komünizmin kurucusu olmuştur. F. Engels ise Marx’ın yakın arkadaşı olmakla birlikte Marksist düşünce hareketinde epeyce katkılar sunmuştur. Karl Marx sanayi devrimi ve işçi sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte sosyalizmi işçi sınıfına mal etmiştir. Böylece sosyalizm işçi sınıfının siyasi doktrin hale gelmiştir. Sovyet siyasi felsefesine etki eden önemli bir diğer unsur ise materyalizmdir. Materyalist düşünce tarzına göre ruh, fikir ve düşünce tamamıyla yaşamda insanın karşılaştığı somut vakaları sonucu oluşur. Marx materyalizmi tarif ederken “yaşam tarzımızı belirleyen bilincimiz değil ancak bilincimizi belirleyen yaşam tarzımızdır, düşünce bizim tarzımıza göre yaşamıyor, fakat yaşam tarzımıza göre düşünüyoruz” der. Aslında SSCB siyasi iradesinin sosyal yaşam üzerindeki propaganda eğilimli, baskıcı ve şekillendirici politikaları materyalist felsefe doğrultusunda açıklanabilir³.

Toplumun inşası için SSCB’nin temel kuruluş felsefesinde yatan diğer düşünce akımı ise sosyalizmdir. Sosyalist değerlere dayalı bir toplumun dizayn edilmesi, sanat ve edebiyat ürünlerinin de sosyalist gerçeklikler çerçevesinde oluşturulmasıyla tesis edilebilir. Sosyalist gerçeklik diğer adıyla sosyalist realizme göre, yeni Sovyet insanı ve toplumu tamamen bu ideolojik gerçeklik üzerine kurulmalıdır. Rus devrimci ve Marksist teorisyen Georgi Valentinovich Plekhanov’a göre “Sovyet toplumu sosyalist ideolojinin gerçeklik kalıplarıyla şekillenmelidir. Çünkü edebiyat ve sanatın içeriğini

² Merve Suna Özel, Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.IV/II, dönem: 2014 Temmuz, 05 Kasım 2015, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kuşbd/article/view/5000112750>, s. 103.

³ Ülker Gürkan, S.S.C.B. Siyasi Rejimi’nin Ana Hatları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.XXI/I, dönem: 1964, 03 Kasım 2015, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/338/3464.pdf>, s.164-165.

gerçeklik oluşturur. Her faaliyette olduğu gibi sanatta da içerik çok önemlidir, ideolojik gerçeklikten mahrum bir çalışma sanat eseri olamaz”. Sosyalizmin toplum tarafından benimsenmesi için sosyalist öğretilerle donatılmış olması gerekmektedir. Sosyalist gerçeklik ideolojisine dayalı unsurlarla toplumu şekillendirmek ve işçi sınıfını (proletarya) inşa etmek için, topluma sunulan edebi ve sanat eserleri⁴;

• sosyalizm gerçekliğine dayalı toplumsal gelişme hedefleri belirlemelidir.

• yeni kavramının (*sosyalizm*) ne anlama geldiğini açıklamalıdır.

• kahramanları (*sosyalizme hizmet etmeli*) yüceltmelidir.

• çalışanların sosyalizme uygun eğitilmesini hedeflemelidir

• sosyalist gerçekliğin ortaya konmasında ve bireylerin ideolojik dönüşümlerinde birlik ve uyum sağlanmalıdır.

• sosyalizm ile inşa edilen toplumun geleceğine dair mücadeleler tasarlamalıdır.

• sosyalizm adına yeni bir Rönesans için insanları mücadeleye davet etmelidir.

Marksist ideolojiye göre tarihin iyi anlaşılması için toplumsal sınıfların ayrımının yapılması ve bu sınıflar arasındaki mücadeleye dikkat çekilmesi gerekmektedir. Sınıf mücadelesi teorisine göre tarihte her zaman toplumsal sınıf ayrımı var olagelmıştır. Bu sınıfların ayrımı noktasında ise bir kısım istismar eden diğer kısım ise istismar edilen olarak tabir edilir ve sınıf ayrımı yapılmış olur. Bu sınıflardan bir istismar edenler belirli dönemlerde ayrıcalıklı ve üstünlük sahibi burjuvazi elit gruplardan oluşurken, istismar edilenler ise yine belirli dönemler içerisinde kölelik, adaletsizlik ve ahlaksızlıklara maruz kalan alt gruba dâhil kimselerden oluşabilirler. Toplum içerisinde sınıfların oluşması telafisi mümkün olmayan çatışmalara yol açabilir. Ayrıca bu toplumsal kutuplaşmalar sınıf bilinciyle ortaya çıkan kitlesel hareketlere dönüşebilir. Proletarya bilinciyle hareket eden işçi sınıfı varlığını bu sınıf mücadelesine borçludur. Sınıf mücadelesinde başlıca amaç iktidarı ele geçirmektir. İşçi sınıfı iktidarı ele geçirmek için sosyalizm fikir akımına dayalı söylemler geliştirip toplumu dizayn etme çabasına girişirken, burjuvazi sınıf ise kapitalist sistemin sağladığı ayrıcalıklar ve imtiyazlar sayesinde toplumu

⁴ Erdoğan Uygur, Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi-Turkish Journal of Social Research*, c. IX/I-II, dönem: Nisan-Ağustos 2005, 03 Kasım 2015, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/erdogan_uygur_realizm.pdf, s.5.

dizayn etme çabasına girişir⁵. SSCB’de sosyalist ideoloji ve gerçekliği benimseyen işçi sınıfının toplumdaki yerine ithafen sınıf mücadelesi teorisinin önemi yüksektir. Edebi eserler ve sanat eserlerinde sosyalist gerçekliğe vurgu yapmak üzere sınıf mücadelesi ve ezilenlerin savunulmasına ilişkin vurgular önemsenmektedir.

SSCB’de halkın sosyokültürel olarak dizayn edilmesi için kullanılan diğer bir uygulama da korenizatsiya yani kültürel yapılanmadır. Lenin’e göre komünizmin bir ülkede inşa edilmesi için eğitim önemlidir, bu yüzden 1920’li yıllarla birlikte Sovyetlerdeki azınlık unsurların pozitif bir eğitim politikası başlatılmıştır. SSCB’de sosyalizmin inşa edilmesi için genç kuşağın sosyalist ve komünist bir bilinçle yetiştirilmesi gerektiğinden Komünist Parti programına göre kültürel yapılanma faaliyetleri eğitim alanında başlamıştı. Programın amacına göre Sovyet eğitim müfredatı sosyalist ve komünist ideolojiye dayanacak ve korenizatsiya politikaları ile öğretmeninden, öğrencisine genç yaşlı demeden bütüncül bir komünist tasarımdan geçirilecektir. Korenizatsiya politikaları özellikle Rusça konuşamayan toplulukların Sovyet siyasi felsefesine kazandırılması için büyük bir önem arz ediyordu. Bir toplumu diğerlerinden ayıran en önemli özellik o toplumun kendine özgü bir dili olmasıdır. SSCB’de bulunan alt toplumların sahip olduğu dillerin üç özelliği vardı. Bunlar; yazılı diller, yazılı olmayan diller ve edebi diller olarak ayrılıyordu. Sovyet hegemonyası bu toplulukları büyük Sovyet imparatorluğu altında bir araya getirmek için bu toplulukları imtiyazlı kılmak üzere belli politikalar izliyordu. Bunlardan birisi de bu toplulukların yerellik unsurlarının korunmasına özen gösterilmesiydi. Etnik grupların Sovyetlere aidiyet duygusunu arttırmak için SSCB tarafından bu grupların yazılı dilleri olması önemliydi çünkü böylece toprak sahibi olma imtiyazı elde ediyor ve sahip olunan toprak üzerinde etnik grupların elitleri tarafından devletçikler kurularak bu elitlerin Sovyetler birliğinde söz sahibi olma hakları sağlanıyordu. Toprak sahibi olmak için azınlık grubu olmak, azınlık grubu olabilmek için ise yazılı bir dile sahip olmak gerekiyordu. Yazılı olmayan dile sahip gruplara toprak bütünlüğü sağlamaları için SSCB otoritesi tarafından kültürel yapılanma politikaları gereği müdahale edilerek yazılı dil icat ediliyordu. Üstelik ikinci sınıf bir takım Sovyet yazarlar icat edilen bu yazılı

⁵ Ülker Gürkan, S.S.C.B. Siyasi Rejimi’nin Ana Hatları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.XXI/I, dönem: 1964, 03 Kasım 2015, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/338/3464.pdf>, s.168.

dilde sosyalist gerçekçi şiir ve romanlar yazarak, dile edebi eserler kazandırıyor ve yazılı dilin edebi bir boyut kazanmasını sağlıyordu⁶. Böylece sosyalist gerçekçilik ve kültürel yapılanma yani korenizatsiya politikaları ile Rus olmayan azınlık gruplar Sovyet toplumu inşasına dâhil ediliyordu.

Marksist düşünceye göre devlet bir baskı aracıdır. Marksizm baskı aracı olan devletin düzenini sağlamak için baskı unsuru olarak devletin hukuk düzenini kullanmayı öngörür. Burjuva sınıfının toplumun alt sınıfları üstünde istismarını önlemek için hukukun cebri yönlerine başvurmayı tercih eder. Ancak buradaki hukuk düzeni de yine sosyalizm ve komünizmin temel felsefelerinden gücünü almalıdır. Böylece Sovyet hegemonyasının hukuki altyapısının baskıcı uygulamalarının hukuki dayanakları olmasının gerekçesi açıklanmış olur. Marksist devlet, sınıflar çatışmasının ürünüdür ve işçi sınıfının hâkimiyet ve iktidarının neticesidir. Marksist hukuk düzeni ise, bu yeni işçi sınıfının iktidarını ve devlet otoritesini sürdürmek için başvurulan cebri uygulamalara dayanak oluşturan araçtır⁷.

Yukarıdaki temel düşünce hareketleri SSCB’de siyasal, ekonomik, idari ve sosyal alanlarda tatbik edilmiştir. Bu düşünce hareketlerinin tatbikinde hukuki düzenlemeler çerçevesinde Sovyet toplumunun inşa edildiği görülmektedir. Ayrıca bu düşünce hareketlerinin toplumsal inşa süreçlerinde sanat eserleri ve edebi eserlere de yansıtıldığı ve bu durumun devlet eliyle de devlet desteklediği görülmektedir. Ancak bu düşünce hareketleri ışığında oluşturulan Sovyet hegemonyasında devletin sanat eserleri ve edebi eserler üzerinde sıkı bir denetimi olduğu bilinmektedir. Sovyet sansürü olarak ta tabir edilen bu devlet müdahalesi çok çeşitli yöntemlerle topluma ulaşan eserler üzerinde etkisini göstermektedir. Örneğin; kitap, dergi, gazete, poster ve radyo programları gibi tüm yazılı, görsel ve sesli yayınlar resmi bir sansür makamının kontrolü altında tutulmaktadır. 1922 yılında kurulan ve Edebiyat ve Yayın İşleri İdaresi (kısa adı “*Glavlit*”) 1500’den fazla çalışanıyla edebiyat, basın ve dış yayımları kontrol etmekle görevliydi. Sovyetler’in bu sansür yapma yetkisine sahip kurumu önleyici önlemler adı altında metinleri yayımlanmadan onaylamanın yanı sıra, halihazırda yayımlanmış eserleri de

⁶ İbrahim Hasanoğlu, Homo Sovieticus: SSCB’de Sovyet Halkı İnşası Çabaları, *Turkish Studies*, c. X/I, dönem: Kış 2015, 07 Aralık 2015, <http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=7543>, s.321.

⁷ Ülker Gürkan, S.S.C.B. Siyasi Rejimi’nin Ana Hatları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.XXI/I, dönem: 1964, 03 Kasım 2015, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/338/3464.pdf>, s.169.

kontrol etmekle görevliydi. El yazmaları, basılı süreli veya süresiz yayınlar, fotoğraflar, haritalar ve çizimler gibi birçok eserin yayım akıbeti bu kuruluşun denetimi altında tutuluyordu⁸.

4. SSCB Dil Politikaları ve Otoriter İdeolojinin Dil Üzerinde Etkisi

SSCB’de farklı diller konuşan toplulukların zenginliğinden ötürü Rusçanın kullanımının yaygınlaştırılması ve Rusça okuma yazma oranının arttırılması Sovyet makamları tarafından kabul edilen bir gerçeklikti. Buna rağmen Sovyetler birliğine aidiyet hissi yaratmak adına bazı grupların toprak bütünlüğü ve özerklikleri bakımından yerel dillerinin korunmasına özen gösterilerek katkıda bulunuluyordu. Ancak Sovyet otoritelerinde belli seçkinler yerel dillerin fazlaca öne çıkarılmasına sıcak bakmıyordu. Çünkü Sovyet toplumu inşa sürecinde Homo Sovyetikus diye tabir edilen (*Sovyet İnsanı*) birey profili oluşturulması ve toplumun Sovyetleştirilmesi için devletin anadili yani Rusça kilit öneme sahipti⁹. Bolşevik ihtilalinin söylemleri de dâhil olmak üzere Sovyet Rusya’nın kuruluş döneminde din, dil veya ırk ayrımı yapmadan tüm milletlerin kardeşliği vurgulanmış olsa da özellikle SSCB’nin dil politikalarında bu durumun hayalî bir hedeften öteye gidemediği görülmüştür¹⁰.

Sovyet hegemonyasının kurucuları arasındaki en önemli isimlerden olan V. I. Lenin 1914 yılında kaleme aldığı bir yazıda Liberalleri ve Çarlık Rusya’sı yanlılarının zorunlu resmi dille ilgili görüşlerini eleştirmiş ve Rusçanın resmi dil olarak kullanılmasıyla ilgili kendi bakış açısını ince bir dille göstermiştir. Sovyet tarihindeki önemi nedeniyle Lenin’in resmi dilin zorunlu olmasına dair görüşleri önem arz etmektedir. Lenin yazısında Liberal ve Çarlık Rusya yanlılarının, Rusçanın Rusya’daki azınlık gruplar tarafından benimsenmesi ve her okulda bu azınlıklara Rusça dil eğitiminin zorunlu ders olarak verilmesi hakkındaki görüşlerini sert bir dille eleştirir. Lenin, resmi dilin zorunlu olmasına ilişkin İhtilal öncesi yayımladığı bu görüşlerinde

⁸ Samantha Sherry, “*Censorship in Translation in the Soviet Union in the Stalin and Khrushchev Eras*”, University of Edinburgh, Birleşik Krallık, 2012, s. 50, (Doktora Tezi), 07 Aralık 2015, <https://www.era.lib.ed.ac.uk/handle/1842/7586>.

⁹ İbrahim Hasanoglu, Homo Sovieticus: SSCB’de Sovyet Halkı İnşası Çabaları, *Turkish Studies*, c. X/I, dönem: Kış 2015, 07 Aralık 2015, <http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=7543>, s.315.

¹⁰ Merve Suna Özel, Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.IV/II, dönem: 2014 Temmuz, 05 Kasım 2015, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kusbd/article/view/5000112750>, s. 103.

Sovyetler birliğinde uygulanan dil politikalarıyla çelişmektedir. Çünkü ihtilal öncesi Lenin, Rusya'daki Marksizm hareketine göre resmi dilin zorunlu olmasına gerek görülmediğini ifade etmektedir. Lenin'e göre yerel diller en azından ilköğretim sırasında azınlık topluluklara öğretilbilir ancak geri kalmışlığın önüne geçilmesi, Rusya'daki azınlık toplulukların Turgenev, Tolstoy, Dobrolyubov and Chernyshevsky gibi önemli Rus edebiyatçılarının eserlerini anlayabilmesi için muhteşem Rus dilinin öğretilmesi önemlidir. Aslında Lenin'in ihtilal öncesi bu söylemlerinde Çarlık Rusya'nın baskıcı dil politikalarından etkilenen azınlık halkların Bolşevik hareketine sempati yaratma çabaları sezilmektedir. Çünkü İhtilal sonrasında SSCB'de izlenen dil politikaları Lenin'in ihtilal öncesi görüşleriyle bağdaşmamaktadır.¹¹

Bolşevik ihtilali sırasında ve sonrasında sosyalizm ve komünizm öğretilerinin halka aktarılmasında Marksist terminolojinin farklı dillerde halka aktarılması bir takım sorunları beraberinde getirmiştir. Propaganda için yürütülen eylemlerde halk ile iletişim kurulurken farklı diller yerine Marksist terminolojiye epeyce karşılık bulunan Rusçanın kullanılması Sovyet seçkin eliti tarafından kabul görmüştür. Bu vesileyle, halkın büyük çoğunluğunun okuma yazma bilmediği Sovyet Rusya coğrafyasında Sovyet idealinin yaygınlaştırılması için anadili farklı olan topluluklara bir an önce Rusçanın öğretilmesi daha anlamlı ve önemli hale gelmiştir. Böylece Devletin ideali ve toplumsal inşa süreci okuryazarlığın artmasıyla birlikte ortak dilin giderek daha yaygın halde kullanılması sonucunda vatandaş nezdinde daha çabuk kabul görecektir. Sovyetlerde dil yalnızca siyasi ve eğitimsel bir araç olarak kullanılmamıştır. Sovyetler için dilin bir diğer önemi yerel ve ulusal kültürün şekillendirilmesi ve inşasında toplumun uyumunu sağlamak için bir işlevsel bir araç olarak ta kullanılmasıdır. Sovyet proletarya sınıfının burjuvazi geleneklerden sıyrılması ve vatandaş ile devlet arasında sıkı bir bağ kurulması için ortak dil kullanımı gereklidir. Bunun farkında olan Sovyetlerdeki yönetici elit proleter kültürün oluşturulması ve yaygınlaştırılmasında dil politikalarının ve bu sebeple Rusçanın önemini bilmektedir.¹²

¹¹ Viladimir I. Lenin, Is a Compulsory Official Language Needed?, *Lenin Collected Works*, Progress Publishers, 1972, Moskova, c. XX, s. 71-73, 07 Aralık 2015, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1914/jan/18.htm>.

¹² Jeff Hemmer, *Language Policy, language practice and language attitudes in the early Soviet Union*, 02 Aralık 2015, http://www.cultiv.net/cultranet/1129718901languagepolicypracticeattitudes_earlysovietunion.pdf, s. 1-2.

SSCB dil politikaları kültür yapılanma politikaları ile paralel bir süreçte işlemekteydi. İhtilal sonrası Bolşeviklerin izlediği içe dönük birleşme ve bütünleşme amaçlı politikalarda SSCB coğrafyasında yaşayan tüm milletlerin tek bir sosyalist topluluk haline getirme ve tekdüze bir millet kültürü oluşturma güdüsü olduğu göze çarpmaktadır. Dil ise birleşme ve bütünleşmeye dönük politikaların en önemli uygulama araçlarından. 1917’den itibaren merkezi Sovyet makamları başta yerel dillerin standartlaştırılması olmak üzere nüfusun arasındaki iletişimi sağlayacak ortak bir dil oluşturulmasının önemini farkında olarak bu yönde ciddi çaba harcamıştır. Bunun içinde modern sanayi toplumunun ihtiyacını karşılayacak bir sözlükten başlamak üzere, okuryazarlığın arttırılmasından yeni alfabenin kabul edilmesine kadar birçok adım atılmıştır. Aslında SSCB’nin kuruluş yıllarında yerel yazılı dile sahip toplulukların kendi tercih ettiği alfabeyi kullanmalarına izin verilmiştir. Ancak, bu azınlık milletlerin birçoğunun Türki topluluklardan oluşması, İslam dini motiflerinin bu topluluklarda kendini göstermesi ve alfabe olarak Arap alfabesini kullanmaları ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki harf devriminden sonra bu Türki toplulukların da Latin alfabesine geçmesi Sovyet yönetimini rahatsız etmiştir. Bunun üzerine, Sovyet yönetimi Latin alfabesini yasaklamış ve Kiril alfabesinin kullanımını zorunlu hale getirmiştir. Gerekçe olarak ise Latin alfabesinin Rusçanın öğrenilmesini zorlaştırdığı öne sürülmüştür. Bununla birlikte, Orta Asya’daki Türki toplulukların Sovyetlerle daha fazla bütünleşmesini sağlamak için bir takım dilbilim reformları da gerçekleştirilmiştir. Sanayileşme hareketi çerçevesinde dil alanında ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak, Kiril alfabesiyle birlikte diğer milletlerin dillerine sayısız Rusça kelime ve gramatikal yapılar eklenmiştir. Böylece SSCB’deki azınlık toplulukların yerel söz dağarcıkları Rusça kelimelerle zenginleştirilmiştir. İzlenen dil politikaları ile birlikte 1930’ların ortalarından itibaren SSCB’de hâkim dil Rusça haline gelmiştir¹³.

¹³ Ayşe Pamir Dietrich, Language Policy and the Status of Russian in the Soviet Union and the Successor States outside the Russian Federation, ASEES, c.XIX/I-II, yıl:2005, 01 Aralık 2015, <http://miskinhill.com.au/journals/asees/19:1-2/language-policy-status-of-russian.pdf>, s. 1-3.

5. SSCB’de Çeviri Politikaları ve Çeviri Hareketliliği: Çeviride İdeoloji ve Sansür

1917 İhtilalinin ardından SSCB’de çeviri faaliyetlerinde bir artış gözlemlenmektedir. Sovyetler Birliği’nin çok uluslu yapısı gereği çeviriye ilişkin büyük ihtiyaç hâsıl olmuştur. Batı ve Doğu edebiyatının önemli edebi eserlerini yeniden düzenlemek, çevirisini yapmak ve yayımlamak amacıyla Maksim Gorki’nin girişimleriyle devlet kontrolünde yeni bir basımevi açılmıştır. Tüm idari ve uygulama zorluklarına rağmen bu kuruluş 1930’lu yıllara kadar Balzac, Anatole France, Stendhal, Heine, Schiller, Byron, Dickens, Bernard Shaw ve Mark Twain gibi pek çok yazarın eserlerinin çevirisini Sovyet Edebiyatına kazandırmıştır. Ulusal edebiyatın çeviri ölçeği oldukça etkileyicidir bunun sebebi ise Rus okuyucuların Gürcistan’dan Ermenistan, Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan ve diğer iç cumhuriyetlere kadar pek çok yerel edebi eserlere ulaşabilmesidir. Sovyetler Birliği’nin kuruluşundan itibaren çeviri alanında kaydadeğer katkıları olan çevirmenler arasında M. Lozinsky, T. Shchepkina Kupernik, S. Marshak, N. Lubimov, E. Kalashnikova, N. Daruzes gibi isimler bulunmaktadır. Gorki Edebiyat Enstitüsü, Sovyet Yazarlar Birliği tarafından destekleniyordu ve edebi çevirmenlere bu enstitüde çeviri eğitimi de veriliyordu. Bu enstitüde yapılan çevirilerin birçoğu dış kaynaklı edebi eserlerin yanında Sovyetler Birliği’ndeki çeşitli etnik grupların dillerinden yapılan tercüme eserleri de içeriyordu. 1950’li yılların başlamasıyla birlikte bilim, sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmelerin etkisiyle edebi metinlerin dışında yapılan çeviri faaliyetlerinde de büyük bir artış gözlemlenmektedir. Yeni çeviri faaliyetleri arasında sosyal, siyasi, bilimsel, teknik vb. malzemelerin tercüme edilmesi bulunuyordu. Çeviri alanındaki bu aşırı talep profesyonel çevirmen ihtiyacını arttırmıştır, ancak kısa süre içerisinde yeterliliği yüksek çevirmen yetiştirmek güç olduğundan bu çeviri faaliyetleri meslek olarak çevirmen olmayan ancak alanlarında uzman personel tarafından yürütülmüştür. Bu dönemle birlikte doğan çeviri ihtiyacından ötürü hükümet kurumları, sanayi ve ticari kuruluşlarda tercüme hizmetleri veren daha fazla birim kurulmaya başlanmıştır¹⁴.

1950’li yıllarla birlikte çeviri alanında duyulan yoğun ihtiyaca cevap verebilmek için SSCB’de makine çeviri alanında bir takım teorik ve deneysel

¹⁴ Vilen N. Komissarov, *Russian Translation Tradition*, Routledge Encyclopedia of Translation Studies (ed. Mona Baker), Routledge, Londra, 1998, s. 545-546.

çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. SSCB Bilimler Akademisinin Hassas Mekanik ve Bilgisayar Teknolojileri Enstitüsü tarafından İngilizce, Çince ve Japonca metinlerin mekanik destekle Rusçaya çevrilmesi için sözlükler ve kod kuralları içeren bir dizi algoritmalar derlendi. Bununla birlikte Almanca-Rusça dil grubunda da bir algoritma çalışması yapıldı. Bu çalışmaların sonuçlarını görmek için bireysel hazırlanan metinler üzerinde deneyler yapıldı. Bilimler Akademisi ve Enstitünün bu çalışmaları o dönem itibariyle beklentiler dikkate alınarak başta hızlı ve pratik çözümler sundu. Ancak grubun çalışmaları özellikle kelime hazinesi bakımından dilbilim malzemelerinin dikkatli ve detaylı araştırılması gibi makine çevirisinde karşılaşılan bazı genel sorunları aşamadı. Çalışmalar sonucunda daha çok kaynak dilden hedef dile cümlelerin sözlük rutinine uygun kelime odaklı çeviriden öteye gidilemediği görüldü. Fakat bu soruna çözüm üretmek için yeni çalışmaların devam ettiği görülmüştür. Bilimler Akademisinin Steklov Matematik Enstitüsünde makine çevirisinin sorununun düşünce süreçlerinin otomasyonunda yattığı düşünülmüştür. Buradan hareketle, matematik ve dilbilim alanlarının birlikte ele alındığı yeni teorik ve pratik çalışmalar için yola çıkılmış ve 1955-56 yıllarında Fransızca-Rusça, İngilizce Rusça ve Macarca-Rusça dil gruplarında algoritma çalışmaları yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda ise Endonezya dili, Arapça, Burma Dili, Fince, İspanyolca ve Türkçe gibi dil gruplarının Rusça ile mekanik çeviri etkinliğini geliştirmek için çeşitli algoritmaların geliştirildiği görülmektedir¹⁵.

Anlaşılaçağı üzere Bolşevik İhtilali sonrasında çeviri faaliyetleri kesintiye uğramaksızın devam etmiştir, ancak Sovyetlerdeki çeviri etkinliğinin üzerinde Komünist ideolojinin etkilerinin görüldüğünü söylemek yerinde olacaktır. Örneğin, 19. yy itibariyle neredeyse Yunan edebiyatının tüm eserleri Rusçaya kazandırılmış olmasına rağmen 20. yüzyılın başında Sovyet döneminde Plato'nun eserlerinin Sovyet ideolojisi doğrultusunda yeniden tercüme edilmesi planlanmıştır. Bu proje için dönemin şehri Petrograd'da klasik eser uzmanları ve filozoflardan oluşan bir ekip eserlerin Rusçaya yeniden kazandırılması adına çalışmalar yapmışlardır. Yine Sovyetler Birliği döneminde antik Yunan filozofu Lukretius ve ateist görüşlere bir eğilim olduğundan bu eserlerin de çevirileri yeniden yapılmıştır. Sovyetlerin ilk

¹⁵ V. Yu. Rozentveig, *The Work on Machine Translation in the Soviet Union*, 4. International Congress of Slavist Reports, Mechanical Translation, c.V/III, dönem: 1958 Eylül, 01 Aralık 2015, <http://www.mt-archive.info/MT-1958-Rozentsveig.pdf>, s. 95-97.

dönemlerinde yabancı eserlerin devlet kontrolünde tercümesinin yapılarak Rus okuyuculara ulaştırılması çalışan belli başlı yayınevleri bulunmaktaydı. Bunların arasında, güzel sanatlar ve edebiyat tarihine ilişkin kitapların çevirilerini yaparak yayınlayan “Academia (1921-1937)”, yabancı edebi eserlerin çevirisini yapıp yayınlayan “World Literature (1919-1927 *Gorki girişimiyle kurulan yayınevi*)”, ve devlet eliyle kurularak ateist görüşlere sahip edebi eserlerin çevirisini yapan ve yayınlayan “GAIZ (1932-1942)” en önemlileri arasında bulunmaktaydı¹⁶.

Sovyet döneminde dünya edebiyatı ve yabancı edebiyat kavramları öncelikli olarak Sovyet sınırlarını aşan Batı dünyasında üretilen edebi eserler anlamına geliyordu. Sovyet cumhuriyetlerinde Rus edebiyatı yabancı olarak değil bizim edebiyatımız olarak algılanıyordu. Demir Perde¹⁷, Batı toplumunda meydana gelen her türlü gelişmeyi sansürleyerek Sovyet okuyucularına ulaştırıyordu. Sovyet çağı resmi kültüründe çeviriler de dâhil edebi ürünler devlet denetimine tabi tutuluyordu. SSCB'de totaliterlik ve çeviri hakkında yazan Susanna Witt'e göre, Sovyet hegemonyasında çeviri çalışmaları alanında “çeviri ve güç”, “çeviri ve ideoloji”¹⁸, “çeviri ve

¹⁶ Translating Classics in the Soviet Union: the ABDEM Group, 08 Aralık 2015 http://www.colbud.hu/gnothi/rm/papers/Budaragina_web.docs, s. 1-2

¹⁷ “*Demir Perde*” tanımı SSCB önderliğindeki Doğu Bloku tanımlamak için 5 Mart 1946 tarihinde Fulton'da bir konferans sırasında İngiltere Başbakanı Sir Winston Churchill tarafından yapılmıştır.

¹⁸ **Çeviri ve ideoloji ile ilgili şimdiye kadar pek çok Türkçe çalışma yapılmıştır:** Çeviride ideoloji ile ilgili yayınlar: Ayşe Banu Karadağ'ın “Edebiyat ve Kültür Dizgesini Şekillendirmede İdeolojik Açından Çevirinin ve Çevirmenin Rolü” (2003) adlı doktora tezi, Hümeysra Altuntaş'ın “Translation An Ideology: A Comparative Analysis of the Translation of Daniel's Defoe's Robinson Crusoe” (“Çeviri ve İdeoloji: Robinson Crusoe Çevirileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”) (2007) adlı yüksek lisans tezi, Kamer Sertkan'ın “The Ideology of Lexical Choices in the Turkish Translations of Oliver Twist” (“Oliver Twist'in Türkçe Çevirilerindeki Sözcük Seçimlerinin Ardındaki İdeoloji”) (2007) adlı yüksek lisans tezi, Sevcan Yılmaz'ın “Absence/Silence of a Translation as a Borderline Issue: Şeytan Ayetleri (the satanic verses)” (“İdeolojinin Çevrilecek Metnin Seçimine Etkileri: Türkçe'de Olmayan/Sessiz Kalan Bir Metin: Şeytan Ayetleri”) (2007) başlıklı yüksek lisans tezi, Prof. Dr. Alev Bulut'un yazdığı *Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji-İdeolojik Çeviri* kitabı (2008), Esra Birka Baydan'ın “Visibility of Translation through conflicting ideologies: The "Islamic" retranslations of "100 essential readings” (“Çatışan İdeolojiler Üzerinden Çevirinin Görünürlük Kazanması: 100 Temel Eserin "İslami" Çevirileri”) adlı yüksek lisans tezi (2008), Yasemin Özden Kanca'nın “Türkiye'deki Gazetelerde Dış Kaynaklı Haberlerin Çevirisinde İdeolojik Yaklaşımlar” adlı yüksek lisans tezi (2009), Oktay Eser'in "Rönensans Düşüncesinin İlk Kurbanı, Bir Çevirmen Étienne Dolet" (2010) başlıklı makalesi, Odacıoğlu ve Köktürk'ün 2013 yılına yazdığı “Rudyard Kipling'in “If” Adlı Şiiri ve Türkçeye Bülent Ecevit Tarafından “Adam Olmak” Başlığıyla Aktarılan Çevirisinin Andre Lefevere'nin Yaklaşımı Doğrultusunda

imparatorluk” gibi birçok tartışmalı mesele gündeme gelebilir. Özellikle Sovyet tercüme faaliyetlerindeki uygulamalarda “satır arası çeviri”, “ikincil metin” gibi dolaylı tercüme etkinliklerinin geliştirildiği göze çarpmaktadır. Böylece kaynak dil, hedef dil, güvenilirlik gibi önemli çeviri kavramlarına yeni bakış açıları getirilmiştir. Sonuç olarak, Sovyetler Birliği’ndeki çeviri süreci demokratik toplumlardaki çeviri etkinliğinden farklı bir hale gelmiştir. Çeviri faaliyetleri ideolojik çerçevedeki sansürler ve katı merkezizyetçi anlayıştan olumsuz etkilenmiştir. SSCB’de bilginin dağıtılmasında tekel Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin elinde bulunduruluyordu. Bu bakımdan resmi olarak kabul edilen program dışında kalan her şey yasaklanıyor ve çeviri faaliyetlerine de bu yasaklar yansıyor. Ayrıca, Sovyet döneminde yapılan dünya edebiyatı eserlerinin merkezi otorite tarafından sansürlenmesinin ardından, bu eserlerin Sovyet cumhuriyetlerin bir daha kontrolden geçirilmesi ve böylece eserlere çifte sansür uygulanması da olağan bir uygulamaydı. Yani çeviri sansürleri önce Moskova’da yapılıyor sonra da yerel cumhuriyetlerde tekrar ediliyordu¹⁹.

Dünya edebiyatında kabul gören çeviri hareketliliğinde iki temel akım bulunmaktadır. Bunlardan birisi yerlileştirme (domesticated) diğeri ise yabancılaşma (foreignized). Yerlileştirmede çevirinin odağında hedef metin vardır ve hedef kültür ve dile sadık kalınarak çeviri faaliyeti yürütülür. Yabancılaşma da ise vurgu kaynak metin üzerinde ve kaynak metin kültür ve dili etrafındadır. Sovyet çeviri ekolünde demir perdenin etkileri görülmektedir. Ekim devriminin hemen ardından Sovyet ekolünde komünist ideolojinin izleri bulunması gerektiği vurgulanmıştır. Yeni ideolojik propaganda ve diktenin sanat ve edebiyat yoluyla kamuoyu ve sivil topluma sunulması gerekiyordu ve buradan hareketle çeviri alanında da faaliyetlerin ideolojik hedeflerin gölgesinde yürütüldüğü çeviri alanındaki eylemlerden anlaşılabilir. SSCB’de yabancı kaynaklı çeviri eserler Yabancı Edebiyat Komitesinin resmi sansüründen geçmek zorundaydı, ancak bu yolla eserler okuyucu ile

İdeolojik Bir Değerlendirmesi” adlı makale, Can’ın 2015 yılında yazdığı “İdeolojik Çeviri: Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemi Örneğinde” başlıklı doktora tezi (krş. Odacıoğlu ve Köktürk, 2013: 193).

¹⁹ Eva Eglāja-Kristone, *Filtered Through The Iron Curtain: Soviet Methodology for the Canon of World (Foreign) Literature and Latvian Case*, University of Tartu Press, c.XVII, yıl: 2012, 04 Aralık 2015, <http://ojs.utlib.ee/index.php/IL/article/view/IL.2012.17.27>, s. 341-342

buluşabiliyordu. Bununla birlikte dünya edebiyatından bazı yazarlar da direkt olarak çeviri sansürüne uğruyor ve eserlerinin çevirileri yapılmıyordu²⁰.

Sovyetlerin edebi alanda çevirisine izin verdiği yazarlar arasında İngiliz edebiyatının klasikleri arasından; Daniel Defoe, Charles Dickens, Henry Fielding, John Galsworthy, William Shakespeare, Jonathan Swift, ve William Makepeace Thackeray bulunurken yeniler arasından James Aldridge bulunuyordu. Amerikan edebiyatından pek fazla yazarın eseri çevrilmemekle birlikte; eserleri çevrilen başlıca yazarlar arasında James Fennimore Cooper, Henry Wadsworth Longfellow, Harriet Beecher Stowe bulunuyordu. Aynı zamanda kapitalist sistemi eleştirdikleri için Theodore Dreiser ve Upton Sinclair’in eserlerinin de çevirisi yapılıyordu. Fransız yazarlar makul bulunmakla birlikte Honore de Balzac, Gustav Flaubert, Victor Hugo, Guy de Maupassant, Prosper Merimee, Romain Rolland, Stendhal, ve Andre Still’in eserleri çevriliyordu. Bunların yanında Voltaire ve Diderot’un eserleri de din karşıtı doğasından ötürü çevriliyordu. Stalin döneminde ise Alman edebiyatından Heinrich Heine dışında yazarların eserleri Sovyet okuyucusunun beğenisine sunulmuyordu. İspanyol edebiyatı ise uzunca bir süre Cervantes ile SSCB’de temsil edildi. Yukarıdaki kısıtlı edebi erişimden de anlaşılacağı üzere Sovyet okuyucusuna dünya edebiyatından sunulan eserler yazar ve yazarın görüşlerine göre de değişiklik göstermekteydi. Diğer bir deyişle eserler güvenli ve kara liste olarak ayrılarak güvenli görülen yazarların eser çevirisi yapılıyordu²¹.

Sovyet çocuk edebiyatında da çeviri etkinlikleri ile ilgili yine aynı baskıcı durum söz konusudur. Sovyetlerde çocuk edebiyatına kazandırılacak eserler basım ve yayım faaliyeti tamamen devlet tekelinde bulunmaktadır. 1933 yılında Maxim Gorky tarafından kurulan Çocuk Edebiyatı için Devlet Yayınevi (Detgiz) dünya çocuk edebiyatının çevirisi ve yayımlanmasından sorumlu tek birimdir. Yayınevinin hedefi çalışan sınıfın mücadelesine çocukların ilgisini çekmeyi sağlayan bir edebiyat kurumu faaliyeti göstermekti. Detgiz 1970’lere kadar çocuk edebiyatı alanında tekeli elinde bulundursa da 1970 yılından itibaren çocuk edebiyatı alanının da yeni yayınevleri kurulmaya başlanmıştır. Yine de 1980lere kadar çocuk

²⁰ Natalija Vid, Use of Domesticated and Foreignized Methods in the Soviet School of Translation, Ljubljana University Press, c.IV/I-II, yıl.2007, 21 Kasım 2015, <http://revije.ff.uni-lj.si/elope/article/view/3331>, s. 152-153.

²¹ Natalija Vid, a.g.m., s. 154.

edebiyatında Detgiz en önemli yayınevi olarak faaliyetini sürdürmüştür. Burada çevirisi yapılarak yayımlanmak üzere seçilen eserlerin çocuk edebiyatında hedeflenen devrimci komünist ideoloji ile uyumlu olması beklenmekteydi. Böylece genç okuyuculara devlet ideolojisi erken yaşlarda aşılanmış oluyordu. 1970li yıllarda Sovyet eleştirmen Igor Motyashov, çeviri için seçilen kitaplarda estetik, eğitim, ahlaki ve siyasi kaygıların ticari değil üstün devlet kaygısı göz önünde bulundurulduğunu ifade etmiştir. Çevirisi yapılacak çocuk edebiyatı seçkisinde içeriğin ırkçı, şovenist, neo-kolonyalist ve anti-komünist görüşler barındırmaması gerekiyordu.²²

Sovyetler Birliği döneminde yapılan çeviri faaliyetleri ve bu faaliyet sonucunda elde edilen çeviri eserinin yayımlanması Devlet Basın Komisyonu'nun onayıyla gerçekleşiyordu. Basın Komisyonu yıllık çeviri yapılan ve yayımlanan yabancı kaynaklı edebi eserlerin arşivini tutuyordu. Bu birimde her yıl kapitalist olarak ifade edilen Batılı yazarlara ait 15-20 eser seçilerek çevirisi yapıldıktan sonra eserler Rus okuyucuya sunuluyordu. Ancak Sovyet yayınevleri örneğindeki fark, burada Batı edebiyatından alınan eserlerin çevirilerine Sovyet yayıncılar tarafından önsöz benzeri metinlerin eklenmesiydi. Giriş, Önsöz veya Son söz niteliğinde esere eklenen bu metinler sayesinde okuyucu ideolojik olarak esere hazırlanıyordu. Böylece Sovyet okuyucusu eseri yorumlarken doğru(!) çıkarımlar yapabilecekti. Hâlbuki bu durum ideolojik olarak yapılan sansürün en temel örneklerindendir. Okuyucunun eseri yorumlaması için eklenen bu basit Rusça metinler yerel cumhuriyetlerdeki yayıncılar tarafından zenginleştirilerek eserlerle birlikte okuyucuya sunuluyordu. Sovyetler Birliği'nde çeviri faaliyetlerinde çeviri eserlerin maruz kaldığı ideolojik yaklaşımlar sonrasında çevirilerin diyalekten yoksun olduğu, Tanrı, kutsal kitaplar ve dini figürler varsa bunların çıkarıldığı, dilenci ve soyguncu gibi imajların metinden arıtıldığı ve erotik içeriğin yumuşatıldığı veya metinden çıkarıldığı gözlemlenmektedir.²³

²² Judith Ings, Translation and Transformation: English-Language Children's Literature in (Soviet) Russian Guise, International Research in Children's Literature, c.VIII/I, dönem: Temmuz 2015, 03 Aralık 2015 <http://www.eupublishing.com/doi/10.3366/ircl.2015.0145>, s. 4

²³ Eva Eglâja-Kriststone, Filtered Through The Iron Curtain: Soviet Methodology for the Canon of World (Foreign) Literature and Latvian Case, University of Tartu Press, c.XVII, yıl: 2012, 04 Aralık 2015, <http://ojs.utlib.ee/index.php/IL/article/view/IL.2012.17.27>, s.344-347.

6. SONUÇ

SSCB'nin kurulmasıyla birlikte Marksist, komünist ve sosyalist ideolojiler devlet politikalarında belirleyici hale gelmiştir. İşçi sınıfının ön plana çıkarılması ve yeni düşünce akımlarının etkisiyle yeni bir Sovyet toplumu inşa edilme çabasına girilmiştir. Bunun için rejim tarafından çeşitli devlet kurumları oluşturularak toplumun yeniden inşası için belli başlı politikalar Sovyet toplumuna nüfuz edilmiştir. Dil politikaları, edebi ve sanat eserleri aracılığıyla Sovyet toplumunun belli başlı noktaları şekillendirilmiştir. SSCB Dış dünyaya kapılarını kapatan bir ülke konumundadır. Batı dünyası tarafından Demir Perde yakıştırmaları yapılan SSCB rejimi her alanda baskıcı ve kontrolcü bir tavırla toplumu Batı dünyasından izole etmeyi uzun süre başarmıştır. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği döneminde yapılan çeviri etkinliklerinin rejim tarafından kontrol altında tutulduğu gözlemlenmektedir. Sovyet rejiminin Marksist ve komünist ideolojiyi sanat ve edebiyat eserlerinde de etkili biçimde kullandığı görülmektedir. Dünya edebiyatından çeşitli eserlerin Sovyet okuyucusunun beğenisine sunulması sırasında bu metinlerin çeşitli düzeylerde denetimlerden geçtiği görülmektedir. Bunlar arasında yazarın, edebi eserin yayınlandığı ülkenin, eserin türünün ve içeriğinin tek tek incelendiği ve ardından çeviri sürecinin başladığı bilinmektedir. Bununla birlikte Sovyet okuyucusuna sunulacak dünya edebiyatından eserler belli yayınevlerinin tekelinde çevrilmektedir. Bu yayınevleri eserlerin çevirisini yaparken devletin resmi ideolojisi çerçevesinde yeniden yazıma maruz bırakılmakta ve okuyucunun beğenisine sunulmaktadır.

SSCB'nin resmi ideolojisinin çeviri politikalarına yansıdığı ortaya çıkmaktadır. Buna göre bazı temel klasik edebi eserlerin resmi ideolojiye uygun biçimde yeniden çevrildiği, bazılarının ise editörler tarafından eklenen metinlerle okuyucuyu rejim lehine yönlendirici propagandalar yapılarak çeviri eser okunmadan önce okuyucuda bazı yargılar oluşturulması hedeflendiği gözlemlenmektedir. Çocuk edebiyatı eserlerinin çevirisi özellikle önem taşıyordu, çünkü işçi sınıfının kahramanlaştırıldığı ve sosyalist ve komünist değerlerin yüceltildiği eserlerin genç nesillere okutulması SSCB rejiminin geleceği için kaçınılmaz öneme sahipti. Bu yüzden çevirisi yapılacak dünya çocuk edebiyatı eserleri de büyük bir titizlikle seçiliyor ve ardından çevirisi yapılıyordu. Bununla birlikte bazı eserlerde rejim aleyhine olan anti-komünist, dini veya erotik içeriklerin çıkarıldığı bilinmektedir. Bu yolla çeviri eserler Sovyet rejiminin istediği hale getiriliyordu ancak sonuçta çoğu zaman

eserin diyalekten yoksun ve okuyucu için tatsız bir hale geldiği görülmekteydi. Çünkü edebi eserlerin çevirisinde hem içeriğe müdahale edildiği hem de kimi zaman yeniden yazım yoluna başvurulduğu gözlemlenmektedir. Sovyet eviri faaliyetleri ile ilgili diğer önemli bir gelişme 1950lerden itibaren başlamıştır. Bilim, sanayi ve teknolojinin giderek ilerlemesi ve dünyadaki gelişmeleri yakalama ihtiyaından ötürü 20. yy. ikinci yarısından itibaren eviri hareketliliği giderek hızlanmış ve hatta bu dönemle birlikte makine çevirisi alanında teorik ve pratik girişimler yapılmıştır. SSCB’deki eviri hareketliliği bakımından gelişmeler değerlendirilecek olursa, Sovyet rejiminin her alanda olduğu gibi eviri faaliyetleri üzerinde de sıkı kontrol ve denetimi elinde bulundurduğu ve rejimin ideolojik yaklaşımlarının eviri metinlerine de yansıtıldığını söylemek yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

EGLJA-KRISTSONE Eva, “Filtered Through The Iron Curtain: Soviet Methodology for the Canon of World (Foreign) Literature and Latvian Case”, *University of Tartu Press*, c.XVII, yıl: 2012, 04 Aralık 2015, <http://ojs.utlib.ee/index.php/IL/article/view/IL.2012.17.27>.

GÜRKAN lker, “S.S.C.B. Siyasi Rejimi’nin Ana Hatları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.XXI/I, dönem: 1964, 03 Kasım 2015, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/338/3464.pdf>.

HASANOğLU İbrahim, Homo Sovieticus: “SSCB’de Sovyet Halkı İnaşası abaları”, *Turkish Studies*, c. X/I, dönem: Kış 2015, 07 Aralık 2015, <http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=7543>.

HEMMER Jeff, *Language Policy, language practice and language attitudes in the early Soviet Union*, 02 Aralık 2015, http://www.cultiv.net/cultranet/1129718901languagepolicypracticeattitudes_earlysovietunion.pdf.

INGGS Judith, “Translation and Transformation: English-Language Children’s Literature in (Soviet) Russian Guise”, *International Research in Children’s Literature*, c.VIII/I, dönem: Temmuz 2015, 03 Aralık 2015 <http://www.eupublishing.com/doi/10.3366/ircl.2015.0145>.

KOMISSAROV Vilen N., “Russian Translation Tradition”, *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (ed. Mona Baker), Routledge, Londra, 1998, s. 545-546.

ODACIOĞLU Mehmet Cem, ve KÖKTÜRK Şaban, “"Rudyard Kipling'in "If" Adlı Şiiri ve Türkiye Bülent Ecevit Tarafından "Adam Olmak" Başlığıyla Aktarılan Çevirisinin Andre Lefever'e'nin Yaklaşımı Doğrultusunda İdeolojik Bir Değerlendirmesi”, *Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Dergisi*, 2013, Cilt. 15 ,s. 191-209.

V. Yu. Rozentveig, *The Work on Machine Translation in the Soviet Union*, 4.International Congress of Slavist Reports, Mechanical Translation, c.V/III, dönem: 1958 Eylül, 01 Aralık 2015, <http://www.mt-archive.info/MT-1958-Rozentsveig.pdf>.

LENIN Viladimir I., “Is a Compulsory Official Language Needed?”, *Lenin Collected Works*, Progress Publishers, 1972, Moskova, c. XX, s. 71-73, 07 Aralık 2015, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1914/jan/18.htm>.

ÖZEL Merve Suna, “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları”, *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.IV/II, dönem: 2014 Temmuz, 05 Kasım 2015, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kusbd/article/view/5000112750>.

PAMIR DIETRICH Ayşe, “Language Policy and the Status of Russian in the Soviet Union and the Successor States outside the Russian Federation”, *ASEES*, c.XIX/I-II, yıl:2005, 01 Aralık 2015, <http://miskinhill.com.au/journals/asees/19:1-2/language-policy-status-of-russian.pdf>.

SHERRY Samantha, “*Censorship in Translation in the Soviet Union in the Stalin and Khrushchev Eras*”, University of Edinburgh, Birleşik Krallık, 2012, s. 50, (Doktora Tezi), 07 Aralık 2015, <https://www.era.lib.ed.ac.uk/handle/1842/7586>.

“Translating Classics in the Soviet Union”: the ABDEM Group, 08 Aralık 2015 http://www.colbud.hu/gnothi/rm/papers/Budaragina_web.docs.

UYGUR Erdoğan, “Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi-Turkish Journal of Social Research*, c. IX/I-II, dönem: Nisan-Ağustos 2005, 03 Kasım 2015, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/erdogan_uygur_realizm.pdf.

VID Natalija, “Use of Domesticated and Foreignized Methods in the Soviet School of Translation”, *Ljubljana University Press*, c.IV/I-II, yıl.2007, 21 Kasım 2015, <http://revije.ff.uni-lj.si/elope/article/view/333.1>.